

Яким Горак

ЛИСТ ВОЛОДИМИРА САДОВСЬКОГО ДО ФІЛАРЕТА КОЛЕССИ

У відділі рукописів Інституту Літератури ім. Т. Шевченка НАН України в архіві редактора газети «Діло» Івана Белея (1856–1921) зберігаються сім листів Володимира Домет-Садовського (1865–1940). В інвентарному описі архіву прізвище адресата одного з цих листів не вказане, але звернення «Високоповажаний пане Композитор!» і зміст його безсумніву вказує на Філарета Колессу: саме його творам «Обжинки», «Вулиця», «На щедрий вечір» автор листа дає фахову оцінку. Лист не випадково опинився серед епістолярію Садовського до Белея: він позначений тим самим часом написання (перші місяці 1899 року) і кореспондує з ними тематикою.

Взаємини між Колессою та Садовським ще не привернули уваги дослідників – наприклад, у монографіях Ярослава Шуста та Софії Грици про Колессу вони не згадуються¹. Цей лист належить до початку взаємин між двома діячами, коли листування між ними почалося, але особисте знайомство ще не відбулося. Однак лист важливий не лише в контексті характеристики їх взаємин. Документ прояснює деталі заангажування Садовського у малознаних подіях і дискусіях щодо професіоналізації музичного життя в Галичині й реформування музичної освіти. Ці події і дискусії поки що залишаються поза увагою музикознавчих досліджень і лише бібліографічний покажчик праць Колесси² зорієнтовує на матеріали періодики 1899 р., у яких вони висвітлюються.

На час написання листа Садовський був сотрудником греко-католицької церкви св. Варвари у Відні й керував хором цієї церкви. Ф. Колесса, завершивши навчання у Львівському університеті, викладав у львівській гімназії і вже здобув у Галичині визнання як композитор, автор циклів обробок народних пісень, опублікованих видавництвами «Бібліотеки музикальної» та «Львівського Бояна».

Пропонований лист Садовського є другим з черги листом до Колесси і дає підстави припускати початком їх епістолярного діалогу січень 1899 року. З початкових речень документа випливає, що Садовський першим листовно звернувся до Колесси, але доля і зміст першого листа залишаються невідомими. Колесса відповів листом від 1 лютого 1899, з яким надіслав Садовському свої опубліковані хорові композиції – «Обжинки», «На щедрий вечір», «Козаки в піснях народних». Не приховуючи щирого захоплення отриманими творами, Садовський все ж оцінив їх досить критично, особливо ж щодо співвідношення ритміки й акцентуації музики і тексту. Загальний тон листа засвідчує велику

¹ Я. Шуст. *Ф. М. Колесса*. – Київ: Мистецтво, 1955; С. Грица. *Філарет Михайлович Колесса*. – Київ: Держ. вид. образотв. мист. і муз. літ. УРСР, 1962.

² *Філарет Колесса (1871–1947): Бібліографічний покажчик праць і критичної літератури* / упоряд. Мирослав Мороз, передм. Софія Грица [=Комісія бібліографії і книгознавства НТШ. Науково-довідкові видання, серія 1: Бібліографія, т. 2]. – Львів: НТШ, 1992.

симпатію автора листа до Колесси, він доброзичливо запрошує кореспондента до себе в гості до Відня для особистого знайомства.

Ймовірно, поштовхом для епістолярного діалогу з Колесою стало детальне ознайомлення Садовським з виданою 1898 р. «Першою Службою Божою», яку упорядкував Колесса. Характеристиці цього видання Садовський присвятив розлогу й ґрунтовну статтю «З нагоди новин на поли нашої церковної музики», яку ще до початку листування з Колесою надіслав до друку редакторові «Діла» Іванові Белею. Визнаючи свою критику надто гострою, Садовський просив Колесу в разі незгоди забрати рукопис з редакції і надіслати статтю на доопрацювання. Листи Садовського до Белея малюють дальший хід подій, доповнюючи зміст листа до Колесси. У листі від 19 лютого 1899 р. Садовський просить Белея переробити уступ про «Першу службу Божу», мотивуючи тим, що «я знаю інтенції п. Колесси дуже тугого музика – але яко свіцкого; з духовними речами єму не повелося»³. У листі від 23 лютого 1899 р. Садовський знову просить «змітигувати філіппіку против п. Колесси» і наводить фрагмент адресованого йому листа фольклориста, автограф якого поки не виявлено. Наведений Садовським уривок виявляє болісну реакцію Колесси на рецензію свого видання: «Ваша стаття про "Службу Божу" підорве с певностию добру опінію руского загалу про мою працю на поли народної музики, здискредитує моє імя, а тогди я певно за ніяке діло не буду міг успішно взятися – бо не буду мати ніякого впливу. В кожному разі поява Вашої статі буде для мене карою. В сій хвили дістаю ваш другий лист. Щож! робіт, як знаєте. Я вже не буду в справу взглядати, бо вона мене взагалі денервує!»⁴. Колесса, очевидно, повернув Садовському статтю для переробки. З листом від 22 березня 1899 р. Садовський надіслав статтю в «основно обробленій формі» Белеєві для публікації. В архіві композитора о. Йосифа Кишакевича (1872–1953) зберігся автограф уривку чернетки статті, який містить текстовий масив включно з початком аналізом Колессівського видання. Текст аналізу видання істотно відрізняється від опублікованого: сутність критичних зауважень, конкретні вказівки помилок наче б то ті самі, але компонування матеріалу, його обсяг (коротший у рукописі) і словесний виклад інші. Численні виправлення, ремарки й доповнення на полях в часі прискіпливої праці Садовського над текстом дають підстави вважати цей автограф первісним варіантом статті, який згодом з ремаркою «*Maquatur*» опинився в архіві Кишакевича. Зраджує це і значно гостріший, приперчений гумором тон вислову, пересипаний ораторсько-патетичними зверненнями до Колесси, на протипагу пригладженішому й дипломатичному тону друкованого варіанту.

У своєму листі Садовський описує контекст і обставини написання статті «З нагоди новин на поли нашої церковної музики», якою він мав намір почати ряд дискусійних публікацій різної проблематики для ширшого обговорення потреби реформування стану музичного життя в Галичині.

³ Лист Садовського до Белея від 19 лютого 1899 р. // *Інститут літератури ім. Т. Шевченка*, архів Белея (ф. 100), № 2739, арк. 5.

⁴ Лист Садовського до Белея від 23 лютого 1899 р. // *Там само*, № 2740, арк. 2.

Думки про потребу реформи висловлювали наприкінці 1898 року статтях Іван Гарматій⁵ та Віктор Матюк (1852–1912)⁶ і про них згадує Садовський в листі. У публікаціях йшлося про потребу почати реформи з науки хорового співу на провінції, започаткувати систематичне ведення музичної школи з фаховими вчителями. Ці ідеї розгорнуті і в листі до Колесси. Садовський висловлює намір пристосувати для навчання галицьких дітей школу співу О. Шеффері з доданням народних пісень. В архіві Кишакевича зберігся автограф підручника Садовського «Елементарна теорія музики і сьпіву для ужитку шкіл народніх. Додаток до сьпіваників укладу Людкевича і Домета»⁷, датованого автором «Перемишль, 9–11 лютого 1907». Цей підручник з окремою увагою в останніх розділах до засад навчання співу (постава тіла при співі, дихання, мутація голосу) адресований початківцям. Він мав скласти цілість зі вступною статтею «Наші шкільні сьпіваники» (1905) та побудованим на українському пісенному матеріалі сьпіваником (про створення цього сьпіваника відомостей немає)⁸. Названі характеристики підручника перегукуються з написаним у листі, та, на жаль, праця О. Шеффері виявилася недоступною.

Для проведення реформи планувалося скликати З'їзд українських музик, який мав утворити «Товариство любителів руської музики» як виконавчий орган цих реформ. Ідея з'їзду належала Матюкові, котрий у згадуваній статті закликав українських музик зібратися й обговорити назрілі проблеми⁹. У листі до Колесси Садовський скептично висловився про ідею Матюка, однак згодом став активним її промотором. Висловлені в листі ідеї про необхідність видання музично-теоретичних підручників, потребу розповсюджувати в Європі українські музичні видання, представивши українську пісню і композиторську творчість, – всі ці постулати стануть пріоритетними для обговорення З'їздом і в роботі планованого «Товариства любителів руської музики». Ці думки побачимо в різних уступах статті Садовського¹⁰. Цей лист задокументував вплив на Садовського

⁵ І. Гарматій. Вь справѣ науки нотного хорального сьпѣву по нашихь селахъ // *Діло* 1898/255, 14 (26) лист.; 256, 16 (28) лист.

⁶ В. Матюк. Вь справѣ науки нотного хорального сьпѣву у насъ по селахъ і мѣстахъ // *Діло* 1898/275, 10 (22) груд.

⁷ Я. Горак. *До історії та характеристики українських музично-теоретичних підручників у Галичині першого десятиріччя ХХ сторіччя*: Методична розробка. Львів 2008, с. 11–19.

⁸ Я. Горак. До питання текстології двох статей Станіслава Людкевича // *Syntagma Musicum: Збірка наукових статей та спогадів на пошану Стефанії Павлишин* / упоряд. В. Камінський, О. Козаренко. Львів: Сполом, 2010, с. 105–107; його ж. Володимир Садовський та Станіслав Людкевич: до характеристики взаємин // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Мистецтвознавство. Тернопіль, 2010, № 1, с. 34–35.

⁹ В. Матюк. Вь справѣ науки нотного хорального сьпѣву у насъ по селахъ і мѣстахъ // *Діло* 1898/275, 10 (22) груд.

¹⁰ Домет [Садовський В.] Зь нагоды новинь на поли нашої церковної музики // *Діло* (1899/58, 13 (25) бер.; 59, 15 (27) бер.; 61, 17 (29) бер.; 63, 19 (31) бер.; 64, 20 бер. (1 квіт.); 65, 22 бер. (3 квіт.); 67, 24 бер. (5 квіт.); 68, 26 бер. (7 квіт.); 69, 27 бер. (8 квіт.); 70, 29 бер. (10 квіт.); 73, 1 (13) квіт.

цих реформаторських ідей під час написання статті «З нагоди новин на поли нашої церковної музики», намагання мистця залучити Колессу до участі в цих реформах. У листі до Белея від 16 червня 1899 року Садовський писав, що «нам прочим треба зо всіх сил справою зайнятися [...], бо ж се справа високо національна»¹¹ і працював над створенням статуту планованого товариства (зберігся автограф цього проекту). Наприкінці липня 1899 у газеті «Галичанин» з'явився заклик-маніфест на майбутній з'їзд¹², який торкався і питання реформування навчання співу у школах, і розв'язання проблеми презентації української пісні й українських творів в Європі, і нагальну потребу видання музично-теоретичних підручників. Висвітлення цих завдань у маніфесті-заклику дає підстави здогадуватися коли не про пряму участь Садовського в його написанні, то бодай про значний вплив на авторів ідей статті Садовського «З нагоди новин на поли нашої церковної музики». Однак сам з'їзд не відбувся. Згодом Садовський так коментував цю невдачу: «Справа заповідалася вельми успішно; та звичаєм всякої галицької роботи в самім почині заснітилася»¹³.

Пропонований лист публікується вперше зі збереженням особливостей правопису й оригінальних авторських лексики, синтаксису і підкреслень у тексті. Редакторські втручання стосувалися доставлення необхідних для зрозуміння думки синтаксичних знаків. Розшифрування скорочень пропонуються безпосередньо у тексті в квадратних дужках. Переклад іншомовних виразів подано у підтекстових коментарях. Вважаю приємним обов'язком скласти подяку науковому працівникові Відділу рукописів та текстології ім. Т. Шевченка НАН України, кандидату філологічних наук Галині Буралці за сприяння в користуванні автографом листа, а також доцентів кафедри теорії музики ЛНМА ім. М. Лисенка Северинові Тихому за допомогу у відчитанні й перекладі чужоземних висловів.

* * *

15 / II 1899

Високоповажаний Пане Композитор!

У нас каже пословиця: «дарованому коневі в зуби не заглядай», но я, бачите, тут у Відни так збісурменив ся, радше знімчив ся, що за ким написав куртоазійну подяку, перше переглянув прислане. Даруйте, що я з своєї недискреції зрадив ся, но коли я Вам в моім перші письмі а Ви в Вашім ласкавім листі з 1 лютого с[его] р[оку] з нашими аморами – що правда, на разі на дістанс, по класичному сказати б плятонічно, осьвідчили ся, – а що *unher Liebenden – keine Geheimnisse*¹⁴! – то і я напишу Вам дещо, яке вражінє зробили на мене Ваші праці.

¹¹ Лист В. Садовського до І. Белея від 16 червня 1899 р. // *Інститут Літератури ім. Т. Шевченка*, архів Белея, № 2742, арк. 3.

¹² В. Матюк, В. Шухевич, М. Копко. Отзвѣвъ къ спѣволюбивымъ русинамъ // *Галичанинъ* (1899/159, 18 (30) лип.).

¹³ Домет [Садовський В.]. В справі «Союза співачких і музичних товариств» (під розвагу всій співлюбивій Русі) // *Діло* (1904/235, 18 (31) жовт.).

¹⁴ Поміж закоханих – ніяких таємниць (нім.).

Не потребували Ви самі зраджувати ся, що в Ваших працях взяли Ви собі нашого майстра а першовзір М. Лисенка за учителя. Ваше «Гей там на горі» (Друга серія Х пісня) і Лисенко сам се не зробив би інакше! Я просто одушевлений Вашою строго тематичною роботою до того так логічно розложеною. Felix heu nimium felix¹⁵! – можете сказати, коли по зрілій праці, яку бачите, можна із кожного кусника з под Вашої руки, а найбільшеж з «Обжинків», зуміли Ви відгадати волю і ідеї Лисенкові! (В скобках позволите собі сказати, що в сю партитуру (II серія) закрало ся кілька граматичних блудів, пр[иміром]: в № II в словах «як я маю виходити» h в другім Тенорі вказує, що і в II Басі має бути h b = H; № VIII: в словах “би в Марисі на вечері бути» в переході по короні має бути означена тонація F-dur через b, а сего b бракує; № IX в словах «Ганусенька» Molto rallent. має певно в I Тенорі бути h es = e, а в слідуячім такті в 2 тенорі в слові “но-гах зі-мліли» тоже h es = e. Про першу серію вже і слів не маю, щоби висказати свою радість. Но, славити Бога, що і наша галилейска Русь має свого оригінального композитора, а то, простіт, я в виду самих музикальних компіляторів зрезигнував був на віру в лучше. Ваше основне студіюм народної пісні аж наскрізь пробиваєся в Ваших оригінальних творах. № II, що правда, нагадує своєю модуляцією мазурку Chopin’a, но в обробленю він так красно, так мило, так, скажу навіть, смислово-пожадливо випав, що можете своєю композицією справді величати ся. – Та не лиш композитор з Вас виколов ся, а що красше, і для нас на нині так конечно потрібне в дальшій розвою нашої національної музики, яку Ви цілим своїм індивідуальним «Я» заступаєте, – Ви на скрізь фольклорист в найповнішій того слова значіню. Ваша «низка лемківських пісень»¹⁶ остане перлюю наших хоральних композицій, остане всегда взором до наслідуваня як можна оригінально і самостійно народні пісні не лиш гармонізувати, але композиторско обробляти, не змінюючи мельодії пісні, єї прикмет модуляційних і ритмічних. Одну увагу позволите собі, дорогой Добродію, сказати: мене разит того рода ритмічне перериванє слів: як серія II, № X:

або в «На щедрий вечір» Meno mosso pp

¹⁵ На жаль, занадто щасливий! (лат.)

¹⁶ Йдеться про хоровий цикл, точна назва якого «Низка лемківськихспіванок», що увійшла у збірку «Квартети на хор мужеський. Спорудив Філарет Колесса. Серія перша», опубліковану 1896 року у Львові.

¹⁷ Такий же ритмічний фрагмент бачимо у пісні «Гей там на горі» (такти 29–30) з циклу «Козаки в піснях народних» (серія друга).

або навіть в так взірцевій роботі як «Обжинки»:

дальше в g-moll в словах «вийди господарю»

де наголоси в музичних Thesis вимаганих навіть і метричним поетичним наголосом, як в «вийди» не узгляднено. На мій суд, краще було би в висше наведених случаях послугувати ся staccatt'ами або і staccatissimi'мами, но ніколи не павзами, котрі серед слова суть нелюгідними а тим неумісними [2 слова через наклейку в автографі не відчитується. – Я. Г.] але просто нелюгідне басови казати співати висше альта (!!!) (диви «Обжинки в словах «милю полю» (!)). Мій дорогий пане Композитор! Не вгнівайте ся на мене за сказане: я, бачите, як то в нас називають вередник, а що Вас полюбив (от і знов Вам осьвідчаю ся), тож Вам і правду сказав, до котрої, по правди, прийшов я тоже по мало і не легкою дорогою. Ви є професор, тож певно знаєте клясичний висказ Terenz'a: *Amantium irae amoris integratio est*²¹ – що дуже трафно мабуть не-Mickiewicz переложив на польске: *kto się lubi, ten się czubi*²². А впрочім *dixi et salvavi animam meam*²³, а Ви робіт собі з тим що хочете, лиш не гнівайте ся на мене!

Мене, бачите, по перегляненню Ваших композицій аж зелена злість пірвала, коли пригадав я собі критику – не критику от просте балакане – о[тця] Матюка з «Діла» ч[исло] 15²⁴. Чіпив ся річей невинних, от щоби щось сказати, а своїм осудом андантіно в уступі посліднім «Наша їмость»²⁵, то вже просто – здаф! Сей

¹⁸ Йдеться про пісню «Ой у садоньку павоньки ходять» (6 тактів від кінця) у першій в'язанці циклу «На щедрий вечір»; див. сучасне перевидання: Ф. Колесса. *Музичні твори / підгот. М. Колесса.* – Київ: Музична Україна 1972, с. 110 (тут цей недолік знято).

¹⁹ Йдеться про пісню «Я вже чую мій миленький» з циклу «Обжинки»; див.: Ф. Колесса. *Музичні твори*, с. 53.

²⁰ Йдеться про пісню «Перепілонько біла» (після Moderato такти 25–27) з циклу «Обжинки».

²¹ Сварки закоханих – поновлення кохання (лат.).

²² Хто любиться – той чубиться (польськ.).

²³ Як сказав і врятував (заспокоїв) свою душу (лат.).

²⁴ Йдеться про публікацію: В. Матюк. *Наша руска народна п'єсня и еи знач'ньє: Поглядя на розвой музики вь России и еи впливь на розвой нашої музики народної вь Галичинѣ. Наша руска народна п'єсня вь композиціяхъ музичныхъ Філярета Колессы // Діло (1899/13, 18 (30) січ.; 14, 19 (31) січ.; 15, 20 січ. (1 лют.).*

²⁵ У фрагменті статті В. Матюка, яку має на увазі В. Садовський цьому уступі листа сказано: «Щодо части музичної мушу зазначити, що вь «Обжинкахъ» получена зь собою денекоторыхъ акордовъ выпали неприродно. Такожъ при речитаци алтов ведене голосов хору выпало неконсеквентно, як сей ц'фльий уступ «Andantino». «Наша їмость»

уступ своїм *recitando*’ом – се щось так гарного, так оригінального, а до того так хорошо, скажу, удраматизоване, та квінта в першій часті d-a, а в другій кінцевій A-e – таке народне, що коли би Ви були мені під рукою, як я се перестудіював, бувби я Вас обняв з радости, а якби не було свідків, то і – поцілував. А ту о[тець] Матюк – так видний галицький музик – базікає щось, мов з просоня, про німецьку «Серенаду». От яка, бачите, у нас критика! Пожаль ся Боже й читати, а то чоловік і похорує потім на нестравність і розвільнене (перепрашаючи Ваші слухи – хоть Ви і не заяць, та слухів не маєте, а просто уха – но що ж так: нарід говорить!).

Будьте переконаний, що я не якій там витія-Schönreder²⁶ та плещу Вам дусери, якби якій панночці на бали; що я сказав – се моє пересвідчене, тому і не в силі надякувати ся Вам за дарунок з «Обжинків» та за прислане других Ваших річей. Ах! Забув єще на одно. Ви тепер саме в студіюм, що вчиться музикальної каліграфії. Почерк пера у Вас хороший і всякій, хоть і не великий графольог (тільки не тої міри, якої о[тець] Матюк), побачит з оказів письма Вашого, – великого духа, бо совістного і підготованого, но уже слідно у Вас одно збочене, оден, так би сказати по-народному, «круцьок», котрого би Вам, на мій не міродайний осуд, уникати, бо в Вашій популярности станете малим – змалієте, як то читаємо про одну газету, що в своїм сентименталізмі [2 слова польською мовою не відчитуються. – Я. Г.] і – umarl... Коломийки – се щось нашого питомого, они в «Вулиці» добрі, но їх повторене і то в тій скількості в «Обжинках» не конечно удале, а що більше – красну цілість, так хороше удраматизовану – бурят! Правда, у нас в плиткій Галилейській публиці (отъ Назарета Галилеи можетъ ли что добро быти?) подобають ся коломийки і то аж страшно, но так поважній, а до того взірцевій композиції як «Обжинки» аж 11 – кажу – одинайцять(!) коломийок і то одна за другою – то трохи за богато, помимо їх взірцевого і народному виконаню підхожого обробленя. Се Ваш «круцьок»! котрий украшає письмо і робит его індивідуально властивим, але за богато круцьків шкодять раз чіткости письма і зривають очи. Я знаю, що всякий Майстер-художник має свої власні способи, привички, свої власні роди вираженя, но ті рівночасно і рівномірно з розвоєм его внутренних спосібностей розвивають ся, тому не радивби і Вам цілої своєї сили звертати на оброблене коломийок і ними украшати кожду свою низку композицій народних. Вас шкода – на Tymolsk-ого²⁷!

Я вже бачу як Ви, прочитавши се на борзі, думаєте про себе: а тож зайшов собі в компанію! но, Братику, ради Бога не розгнівайте ся на мене; у мене, бачите, *Amicus Plato, sed magis amica veritas*²⁸ – тому ж я Вам єї і без обиняків висказав. За прислане середечне спаси-біг. Гроші 1 і 35кр. вишлю по святі

выпавъ слабше, трохи въ способъ нѣмецкой «Серенады». (В. Матюк. Наша руска на-родна пѣсня, ч. 15).

²⁶ Красномовецъ (нім.).

²⁷ Фабіян Тимольський (Tymolski, 1828–1885) – польський композитор, який народився і все життя прожив у Львові.

²⁸ Платон мій друг, але істина дорожча (лат.).

першим, бо много мав сего місяця на книжки видатків. – Рівночасно скажу я Вам, що Ваш лист мене зворушив. Коли я переглядав прислану мені партитуру з Перемишля «Вулиця», подумав я собі, що «се чоловік»²⁹, котрий тебе порозуміє, котрому мож звірити ся, з котрим мож вспільно робити. І не завів ся я. Ваше письмо, наскрізь любе, показало мені, що я знайшов, чого шукав. Ви взиваєте мене, щоби і я заняв ся роботою, якій Ви посвятили ся. Згода! но, бачите, я – теоретик, а до того, прибитий нещастями ріжного рода, покидав вже музу-музики, та нині, глядячи на невідрадний стан нашого галицького музикованя, оживлений європейским духом, слідячи пильно за розвитком культурним в напрямі музичнім других націй – побачив я, що гріх дальше лінувати ся та став думати чим би підпомочи нашій *Nędzy galicyjskiej*³⁰. – Побачив я, що ми, як вірні і справедливі націоналісти, почали роботу «з кінця», а не якого слідувало конечно з початку. Робота, почата Вербіцким, загирила ся, почала ся у нас господарка ділетанска; з поважної музи рускої зробили таки рутенські композитори просту танглівку, що мала лиш плиткій публиці подобати ся; потворено хори-бояннів, що радшеби їм таки вовком по дереві лазити, чи як там співав віщий колись Боян в «Слові о полку Ігореві»³¹; бо з хитрими словеси, себто складно піснею, они обходити ся не знають... Колиб чоловік жив в старім законі, то певно роздерби одержу з смутку, як то читаємо про Якова небіщика патріарху, що він се вчинив, коли побачив красну одержу благообразного Йосифа, замаргану болотом та козлячою кровію³² [...] Розгадав я бодай на старість зробити дещо, починаючи однак не «з кінця», а таки «з початку».

Роботу ту думав я розпочати цілим рядом статій і ескізів критичних, розборів музикаліїв в наших часописах, думаючи сим витворити рух, пробудити спячих, показати дорогу молодшим, – не накидаючи нікому своїх поглядів! – якби слідувало робити, щоби заслужити на ласку і в Бога, і в людей та хліба дурно не їсти. На мій погляд, реформу треба завести в школах, і то від нормальних починаючи. – Понеже у нас горло, сей натуральний інструмент, – нічо не коштує, а може не одному принести великі гроші, до того наше руске горло, що дармо нищит ся на Многая літа по празниках та всяких акціях, – загадав я приноровити превосходну школу співу Sefferi'ого для ужитку дітей в школі³³ (не виключаючи, що і старші з неї користати моглиби). Доданем

²⁹ Апелювання до репліки сотника з Євангелії, який, побачивши смерть розп'ятого Ісуса, сказав: «Чоловік цей справді був Син Божий». (Мт. 27: 54; Мр. 15: 39; Лк. 23: 47); початок цієї репліки латинською мовою (Ессе Ното) став прислів'ям.

³⁰ Галицькій нужді (польськ.).

³¹ Відтворення уривку староруської літературної пам'ятки «Слова о полку Ігоревім». У староруській поемі: «Боян бо Віщий якщо хотів комусь піснь творити то біг мислієм по дереву, сірим вовком по землі, сизим орлом під облаками...».

³² Йдеться про патріарха Якова (Ізрайля) та його сина Йосифа із біблійної книги «Буття» (Буття, 37 : 31-35).

³³ У збережених двох списках каталогу бібліотеки Садовського («Содержаня бібліотеки музикальної і духовних композицій» (ЦДІА у Львові, ф. НТШ (ф. 309), оп. 2, спр. 224,

матеріалу пісень чисто діточих народних, як се маюг Нїмці або і такий некультурний та застоялий нарід як москалі (приміром їх збірники дитячих пісень Альбрехта³⁴, Зайцева, Фаміцина³⁵ і других), побудит ся вже в дїтїй змисл до музики, любов до свого рідного. Но головна річ – се добрий підручник. У нас до нині на се уваги не звернено. Овшім учат, що правда, дїтей співу в школах – но як ?!? На правила віддиху не звертає ся зовсім уваги, а віддих – се підстава співу; неправильний віддих – се хоруба готова для співаючого. Таке діло як добра а практична школа співу положилаби основу до розвою так змислу музикального, як і пробудження не одного талану музичного, на котрих чейже у нас посухи не буде. Дальше конечні у нас добрі підручники музики і гармонії, бодай початків основних, і се конечноби обробити а бодай з нїмецького перевести. Найважнїше буде відтак кинути нашї музикальні виданя пр[иміром] пісні, хори і т.д. на торг европейский, щоби музикам компоністам запевнити їм належне місце в музичних лексіконах, нашу красну оригінальну, хоть, може, мельодійно монотонну музику представити сьвітови цивілізованому, а видавцям, як і авторам, – придбати святї грошки... То мої пляни не так дуже реальні, хоть при добрій воли і помочи свідомих одиниць легких до зреалізованя. – Потреба витворити лиш рух так доосередний, щоби всі охочі до праці скупили ся, як і відосередний, щоби балясту непотрібного позбути ся... Коли Вам мої пляни, над котрих здійсненя я пильно працюю, подобають ся, коли мене возьмете за співробітника менше в нотах і композиціях, а більше пером, чогу у нас совершенний брак: згода, маєте мене на Ваші висулуги. З Вашого писаня бачу, що я на Ваші погляди легко згоджу ся, чи Ви так само на мої – сподію ся, що відпишете. – Правду Ви кажете, що письмом богато не вдїєш! но на разі мусимо вдоволитися винаходом почти і єї благодатей. От впадає мені добра гадка. Жичу Вам щобисьте коло латиньского великодня здали Ваш іспит і то з найкрасшим успіхом, а на руский Великдень махнїт до Відня до мене в гості. Вже я постараю ся, що нудити ся не будете, почуєте варварській (від св. Варвари – не якій-то канібальський) хор³⁶, відвідаєте оперу та взагалі відсвіжите Ваше інтелектуальне

арк. 39–69) та «Спису книжок музичної бібліотеки Володимира Домета Садовського» зазначена книга: O. Sefferi. Neue rationale Gesangsschule für den Unterricht der Kinder. – Leipzig – Moscau 1897. Ймовірно, про намір перекласти цю працю йдеться у цьому уривку.

³⁴ Мабуть, йдеться про Костантина (Карла) Альбрехта (1836–1893) – віолончеліста та педагога хорового співу, народженого в Німеччині, але з дитинства проживав в Росії. З 1860 р. він допомагав Миколі Рубінштейну при заснуванні Московської консерваторії, а потім став її інспектором і викладав елементарну теорію музики і спів. Після виходу на пенсію написав декілька педагогічних і музично-теоретичних праць, зокрема «Курс сольфеджій» (за власною методою), «Руководство к хоровому пению по цифровому методу Шеве», «5 сборников оперных хоров».

³⁵ Олександр Фаміцин (1841–1896) – російський музичний критик, теоретик і композитор.

³⁶ Йдеться про хор греко-католицької церкви св. Варвари у Відні, де сотрудником і диригентом хору був у той час Садовський. Навчаючись впродовж 1891–1892 років у Віденській духовній семінарії, Колесса також диригував хором цієї церкви (С. Грица. *Філарет Михайлович Колесса*, с. 12).

«я», а я скористаю, що пізнаю Ваш образ і подобиє лично, що собі буду зачисляти до великої моєї приємности (я, бачите, як всякій чоловік – егоїст!) та розговоримо про всяке, чого написати нераз годі. – Згода? Неправда? Із цілих тих двох аркушів се найрозумнійше! Мені, бачите, від часу до часу трапляє ся і дещо мудрого сказати, як тій сльіпій курці – зерно.

За каталог видань Лисенкових³⁷ сердечно дякую. Буду з него пильно користати, бо хочу в своїй бібліотеці мати все, що лиш рускі (малорускі) композитори видали, розуміє ся, о скілько се можливо т. є. о скілько се друком оголошене, або я з часописий довідаю ся. Сими днями замовлю у Лисенка все, чого еще мені не достає, не виключаючи і фортепяну; сі твори хотів би я пустити у Відни в книгарняну продаж! Може і вдасть ся, коли знайду інтерпретаторів в концертах.

Щодо уступу в листі Вашім взглядом «Служби Божої», то скажу Вам от що. Зачну ab ovo³⁸: о[тець] Гарматій – дай му, Боже, довгий вік прожити за розумне слово – порушив був квестію нашого співання межі народом як немож було зручнійше³⁹, та, на нещастя, вмішав і своїх п'ять грошей о[тець] Матюк⁴⁰, щоби справу порушену звести до галицького именника: то треба комісію скликати, щоби та щось радила, щоби щось ся робило. Вже мене то доймило і я вичікував чи таки справді лишит ся по давному, чи, може, хтото відізве ся. О *beati Phaeasi*⁴¹!-хочу казати Галилейчики – вдають мудрих: козак мовчит та всьо знає! Хитрі малороси вимотали ся з матні, заставлено о[тцем] Гарматієм, – штудерно! На раз заповідаєте, В[исоко]п[оважаний], Вашу службу⁴², Семенів: свою «Партитуру»⁴³, а розвідав я і про службу Ліпецкого. Записую все, викидаю: $1 + 2 + 1.20 = 4$ злр. 20 кромі порта но і дістав, кромі «Партитури», що прилично видана, неображаючи Вас – саме неможливе – скажу просто дранте, а до того в формі шутячій з всякого опису. На то вириває ся якійто Пилип (*nomen – omen*⁴⁴!) Музика і давай розписувати ся ще на тему премудростей – коби Соломона – а то

³⁷ Мова йде про одне з двох видань: *Каталог нот, изданных книжными и музыкальными магазинами Болеслава Корейво*. Київ 1891 (інформація про твори Лисенка на с. 50–58); *Каталог музыкальных произведений Н. В. Лысенко*. Київ: Тип. Г. Т. Корчак-Новицького 1896.

³⁸ Дослівно – від яйця (лат.); вживається в значенні «від початку».

³⁹ Мова йде про публікацію: І. Гарматій. Въ справі науки нотного хорального спѣву по наших селахъ // *Діло* (1898/255, 14 (26) лист.; 256, 16 (28) лист.

⁴⁰ Йдеться про публікацію: В. Матюк. Въ справѣ науки нотного хорального спѣву у насъ по селахъ і містахъ // *Діло* (1898/275, 10 (22) груд.

⁴¹ О, благословенні Феаки! (лат.).

⁴² Див.: Наука, штука и литература: «Перша Служба Божа на чотири голоси хору мішаного», видав Філярет Колесса у Львові // *Діло* (1898/276, 11 (23) груд.

⁴³ Йдеться про видання: *Партитура. Пісні церковній. Квартети на голоси мішані*, уложив і видав Семен Дорундяк. Липськ [Ляйпціг]: З артистично-літографічного заведеня К. Г. Редера 1898: анонс видання: Наука, штука и література. Партитура. Пѣсни церковній. Квартеты на голоса мѣшанѣ уложивѣ и выдавѣ Семень Дорундякѣ // *Діло* (1898/277, 12 (24) груд.

⁴⁴ Ім'я – це ознака (лат.); точніше формулювання цього афоризму – *nomen est omen*.

просто своїх⁴⁵. Кажу Вам: мене шевська пасія пірвала – то дуже небезпечна пасія – сів я до писаня, та опинив ся, як написав аж п'ять повних зшитків готових просто до друку. Вислав я все те п[анови] Белеєви з прошенем або о якнайскорше поміщенє, або о відосланє манускрипту⁴⁶. До нині від 15 січня був час та п[ан] Редактор ізвиняв ся письменно, що в найкоротшій часі помістит. Шкода, що допись непоміщена в своїм часі, стратила через задавненє на вартости своїй часовій, но я сподію ся, що она мусит викликати конечну реакцію в застою, а може де кого визве до полеміки; – се має на ціли та допись. Понеже я Вам по Вашім писаню став справедливим другом скажу – приклонником від часу як розглянув Ваші композиції, – тож об'являю Вам, що я трохи заостро скритикував Вашу службу та в дечому з Вашої критики «Партитури» Семенови спротивив ся. Я знаю, що Ви, яко чоловік поступу, признаєте, що критика знає предмет, підлягаючий оціненню, а не авторів, творців самих; дальше, що критика правдива має за задачу виказати правду а бодай, пр[иміром] в штуці, правила красного і задержанє їх через художників; дальше, що критика має висказати всякі блуди і недостачі, щоби художникови звернути увагу; дальше, що справедлива критика виказує не лиш хибні, але і добрі сторони якого-то твору, щоби другі знали чого держатися, если вірят в критику. Критика має бути розбором твору, але не ганьбленєм. Се мої регули. Но в тій дописи я був трохи застрогий, а то з повисше наведених причин, а до того – хотів я народ трохи розрухати, а собі дорогу простелити, заінтересовавши загал. Потрудіт ся до п[ана] Белея і просіт о видачу манускрипту; прочитайте і, если Вам незлюбит ся, відберіт і відошліт мені назад; я і так готуюся з критикою Ваших композицій.

Понеже другий аркуш скінчився, а мені жаль було забрати Вам Ваш тепер дорогий час – кінчу! (Я чую, як Ви зітхнули: Господи, слава тобі!). Остаю з глибоким поважанєм щиро прихильний Вам Садовський

Відень 15 / II [18]99

Прошена адреса: Zpěvačský spolek slowansky⁴⁷ I Brännerstrasse 7 (Slovanska beseda). Жалься боже і писати до них – там сама ческа зволоч (даруйте за слово) співають якось дивно свої річи, малоросів абсолютно ігноруют. Сад.[овський].

Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАНУ. Відділ рукописів та текстології, архів Белея (ф. 100), № 2738, арк. 2–9.

⁴⁵ Йдеться про публікацію: Новини на поли нашої церковної музики // *Діло*. (1898/277, 12 (24) груд.: підписано: одна рецензія – Пилип Музика, друга – Ф. Колесса. На думку Мирослава Мороза, Пилип Музика – псевдонім Станіслава Людкевича (див.: Філарет Колесса (1871–1947): Бібліографічний покажчик праць і критичної літератури / упоряд. Мирослав Мороз. Львів: НТШ 1992, с. 22), однак ця думка не аргументована.

⁴⁶ Йдеться про лист Садовського до Івана Белея від 13 січня 1899 р. (Інститут літератури ім. Т. Шевченка, архів Белея, № 2736, арк. 2–4).

⁴⁷ Йдеться про «Слов'янське співоче товариство». Навчаючись у Відні, Ф. Колесса брав участь у виступах цього товариства (див.: Я. Шуст. Ф. М. Колесса. Київ: Мистецтво 1955, с.12; К. Квітка. Філарет Колесса // *Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX – XX століття*: Зб. наук. праць та матеріалів. Львів 2005, с. 35).